ՊԱՏԿԵՐ

ՀԱՆԴԷՍ ԿԻՍԱՄՍԵԱՅ

ԻՆՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ ԹԻՒ 8

1 Օգոստոս 1898

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

ՏՊԱՐԱՆ·

ՃԻՎԷԼԷԿԵԱՆ

·Պապը Ալի Ճաւուշեան թիւ 20

1898

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

—=—

1 Ընտանեկան Աստեղաբաշխութիւն.

2 Մարդկութեան փառքերը.— Լուի Բասդէօռ.

3 Անանիա Նարեկացի.

4 Յայտնութիւն Աստուածայիւ.

5 Այլ եւ այլք.

6 Յաղագս հոգեբան Աստուծոյ.

7 *ՎԱՐՔ Ս. ՄՈՆԻՔԱՑԻ.* ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ Վ. ԱՒԻԿԵԱՆ

ՊԱՏԿԵՐ

ՀԱՆԴԷՍ ԿԻՍԱՄՍԵԱՅ

Ինիերորդ Տարի — Թիւ 8 — 1 Օգոստոս 1898

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԱՍՏԵՂԱԲԱՇԽՈՒԹԻՒՆ

(Շարունակութիւն տես թիւ 7 եւ վերջ)

189. ԺՊ. Աստղերն եւ Միգամածներն իրենց են. — *Թէպէտ առաջ ըսի՝ թէ իւրաքանչիւր աստղ Արեգակ մ'է, մեռնէ չատ հեռու. սակայն քանի մը խօսք ալ դեռ կարեւոր է ըսել։*

Գիտես արդէն թէ աստղերէն ոմանց գոյնը սպիտակ չէ. բայց գոյներու զանազանութենէն՝ իրենց մթնոլորտային քննութենէն ալ մեծամեծ խորհուրդներ ցոյց տուած է։ Շատ աստղերու մթնոլորտն լուսապիտակի ձեռքով քննելով՝ տեսած են Աստղաբաշխք՝ որ աստղն մեր Արեգակը չրջապատողին նման կամ հաւասար չէ։ Աստղերէն ոմանց մթնոլորտն աւելի պարզ կը թուի, որով կարմրագոյն կ'երեւին. ասոնց ներքին ջերմութեան աստիճանն՝ Արեւէն նուազ կը կարծուի։ Ոմանց մթնոլորտն Արեգակնէն աւելի թանձր, որով աւելի բարձր ջերմութեան աստիճանաւ։

190. *Թէպէտ առաջ Միգամածներուն վրայ խօսելով ըսինք՝ թէ անոնք աստղ չեն, այլ կաղապին մարմիններ. ամենայն հաւանականութեամբ կրնանք ըսել՝ թէ ասոնք տակաւին ապագային մէջ կազմուելիք աստղեր ըլլան կամ բազմաստեղներ։ Ասոնք դեռ պիտի խտանան եւ ապագայ աստղերն կազմեն. ինչպէս որ ամպերու խտանալովն անձրեւի կաթիլներն կը կազմուին։ Որով ըսել է՝ թէ ի սկզբանէ բոլոր աստղերն եչ մեր Արեւա-*

յին դրութիւնն՝ կազային անհուն ամպ մ՚էր տիեզերաց մէջ սփռուած. որ ապա կամաց կամաց կորաձեւով եւ խտանալով՝ ձեւացուցած է այս մեր եւ երկնային դրութիւնները ։

191. Փոփոխական աստղեր կոչուածներէն յայտնի կ՚երեւի զի աստղերու աչխարհին մէջ ալ մեծամեծ յեղաշրջումներ կատարուած են ։ Այդ աստղեր երկու դասի կը բաժնուին ։

Առաջին դասին կը վերաբերին անոնք՝ որոնց լուսոյն պայծառութիւնը սահմանեալ ժամանակաւ փոփոխութեան ենթակայ է. ասոնք կ՚ըսուին կանոնաւոր փոփոխականք ։ Նշանաւոր է այս դասին մէջ Պերսէոսի բ-ն, որ է Գլուխ Մեդուսայ կոչուած աստղն։ Այս աստղ երկրորդ կարգի մեծութիւն ունի ընդհանրապէս. սակայն 2 օր 20 ժամ եւ 49 վայրկեանն անցնելուն պէս՝ չորրորդ կարգի աստղ մը կ՚երեւի, եւ այսպէս կը մնայ դրեթէ ժամ մը ։ Այս սահմանեալ ժամանակն կը նաւագի հետազոտէ ։

Սահմանեալ փոփոխական աստղերուն մէջ նշանաւոր է նա եւ Կէտի ը աստղն, որ երկրորդ կարգէն կը խոնարհի եւ անյայտ կ՚ըլլայ 331 օրուան մէջ, եւ հետազէտ գործիներէ իսկ կը մնայ անտես ։

Իսկ միւս աստղերն որոնք անհաստատ ժամանակաւ կը փոփոխին՝ կ՚ըսուին Անկանոն փոփոխականք. որոնց մէջ նշանաւոր էր 1572ին Կասիոպէ Աստեղատան մէջ երեւցողն. որ ոչ անկէց առաջ տեսնուած էր եւ ոչ յետոյ տեսնուեցաւ ։ Ոեբրիչ մ՚ալ 1866ին մայիսի մէջ երեւցաւ Հիւսիսի Պսակ Աստեղատան մէջ. քանի մ՚օր պայծառ փայլեցաւ երկրորդ կարգի աստղ նման. յետոյ յանկարծ իններորդ եւ տասներորդ կարգի խոնարհեցաւ, եւ այնպէս կը մնայ մինչեւ հիմայ ։

Վստահաբար չենք գիտեր այս փոփոխութեանց պատճառները, սակայն կրնանք կարծել՝ թէ անոնց վրայ կատարուած յեղաշրջումներուն արդիւնքն ըլլան։ Մեր Արեւն ալ այս փոփոխութեանց ենթակայ է. վասն զի ամեն օր իր երեսին սպիներն համրելով տեսնուած է որ տասնումէկերորդ տարեշրջանին անոնց թիւն եւ մեծութիւնն կը փոփոխուի ։ Մթնոլորտի յեղաշրջումն կը կարծուի այս փոփոխութեանց պատճառ, սակայն ճշմարիտն ո՞ գիտէ ։

Վերջին խօսք. Սիրելիս, կայ սակայն Մէկը՝ որ այս ամեն բան գիտէ ։ Դու շատ լաւ ըմբռնեցիր թէ ինչ է Տիեզերք կոչ-

ուած անաւոր հրաշալիքն ։ Իրենք իրենց՝ երկնից անծայր ու անվերջ կրկէսին մէջ՝ այդ վիթխարի գունդերն չէին կրնար ոչ գոյանալ եւ ոչ մնալ. անոնց մէջ տեսնուած այդ համեմատական ճչդութիւնն՝ իրարմէ ունեցած կանոնաւոր չափակցութիւնն՝ ուղիղ եւ անխոտոր ընթացքն ու չարժումն եւ բիւրաւոր աքանչելիքն կը քարոզեն՝ թէ ամենակալ ճարտարապետի մը գործերն են երկինք եւ երկիր ։

Այդ Ամենակալ Աստուծոյ Պաշտօնեայ ենք եւ Դու եւ ես ։ Շատ բան տակաւին կը փափաքինք գիտնալ ։ Վասն զի չատ բան դեռ անծանօթ է Մեզի . ինչպէս տեսանք այս ընթացքին մէջ իսկ ։ Հայրն Տիեզերաց Աստուած պահէ Մեր կարօտն ։

Փոյղ
Ս. Վ. Ն.

Վ Ե Ր Ջ

ՄԱՐԴԿՈՒԹԵԱՆ ՓԱՌՔԵՐԸ

ԼՈՒԻ ՊԱՍՏԵՈՐ

Բ.

Հիացմամբ ունկն կը դնէին բոլոր Ակադեմականք, երբ Պաստէօր այս անմոռանալի խօսքերն լսելի կ՚ընէր անոնց չեչտերով. « Մինչ տեսլականին յղացումն չէ դարձեալ այն կարողութիւնն՝ ցոլացումն անհունին՝ որ գեղեցկութեան առ-ջեւ կը մղէ զմեզ երեւակայել գերագոյն գեղեցկութիւն մը ։ Հասկնալու ձիրքն եւ դիտութիւնն միթէ ան այլ ինչ քան արդիւնք գիտութեան խթանին՝ զոր մեր հոգւոյն մէջ կը դնէ տիեզերայ խորհուրդն ։

« Ո՞ւր են ճչմարիտ աղբիւրք մարդկային արժանապատուութեան, ազատութեան եւ արդի ռամկապետութեան, եթէ ոչ անհունին ծանօթութեան մէջ, ուոյ առջեւ հաւասար են ամէն մարդիկ ։

« . . . Մարդկային գործոց մեծութիւնն կը չափուի այն ներչնչութենէն որ կը ծնուցանէ զանոնք ։ Երանի՛ այնմ որ կը կրէ յինքեան Աստուած մը, գեղեցկութեան տեսլական մը, եւ որ կը հնազանդի նմա տեսլական արուեստի , տեսլական գիտութեան, տեսլական հայրենեաց, տեսլական Աւետարանի ա-ռաքինութեանց ։ Դոքա են կենդանի աղբերք մեծ մտածութեանց եւ մեծ գործերու ։ Անոնք ալ կը լուսաւորուին անհունին ցոլացմամբք[1] ։ »

Ամբողջ այս ճառն նիւթապաշտ Դպրոցին մահացու հարուած մը տուաւ , արժանապէս գնահատուեցաւ քաղաքակիրթ երկիրներու մէջ, եւ ցոյց տուաւ աշխարհի թէ ի Պաստէօր գիտուն մը միայն չկար, այլ եւ վհիմաց եւ կորովամիտ ի-

(1) M. Pasteur, Discours de réception.

մասնասէր մը՝ ոչ նուազ ճոխապէս օժտեալ քան զԲասգալ եւ զՏէզարդ։

Անցեալ տարի Բարիզու Մայր Եկեղեցւոյ քանախօսն, Հ. Օլիվիէ Բասդէօռի վերոյիշեալ խօսքերէն մի քանին յառաջ բերել վերջը կը գոչէր իր հրաչունչ պերճախօսութեամբ. «Ձեր ժամանակին մէջ միայն մի անուն յառաջ բերելու համար, — եւ ժամանակակից մարդկութեան ձայներէն մին եւ եթ հարցընելու համար, — կ'ուզէք դնել ի կշիռ բոլոր անմիաբան ձայներն եւ միայն ձայնն այն գիանոյն որմէ կ'առնուի վերջերս անհունին գազափարն. յետոյ . . . ըսէք, Պարոններ, ո՞րչափ շատախօսներու եւ իմաստակներու պէտք կայ Բասդէօռ մը ուսեցնելու համար(1)։»

Եթէ անհաւ գիանակահին համար փառք մ'է որբազան բնմերու բարձրէն առարկայ լինել այսքան գովեստից, եկեղեցւոյ համար ալ ոչ նուազ մխիթարական է տեսնել թէ նոյն իսկ կրօնի անհպատաս Թերթեր անտարբեր չեն կրցած անցնիլ այլ վեհ դէմքին առջեւէն։ Ահա անոնցմէ միոյն արդար դիտողութիւնն. «Ինչ դաս, եթէ հաճէին խորհիլ, զօրեղ մտքերուն եւ տկար ուղեղներուն համար, որք կը կարծեն տակաւին թէ անաստուածութիւնն նշան է գերազանց իմացականութեան եւ թէ ամբարշտութիւնն մի ձեւն է պատճառաբանութեան (raisonnement) (2)»։

Մեծայարգն Հ. Մառդէն իր համալից ուսումնասիրութիւնն Բասդէօռի վրայ կ'ուսարտէ յետագայ խորհրդածութեամբք, զոր կը յանձնենք մեր ընթերցողաց ուշիմ մտադրութեան։

« . . . Քրիստոնէական հաւատքն չգադրեցաւ երբեք լուսաւորելէ այս գեղեցիկ իմացականութեան զագաթն։ Գիտութիւնն ոչինչ կորոյս ապրելով այսպէս հաւատոյ հետ։ Պիտի ըսենք մանաւանդ թէ չահեցաւ ուղղութեան, անկեղծութեան, բարձրութեան մասին։ Երբ այլածննդականք (hétérogénistes) մեծ ազմուկ կ'ընէին իրենց կարծեցեալ գիւտով, եւ կը կար-

(1) «Puis . . . , dites, Messieurs, de bavards et de sophistes, combien en faudra-t-il pour faire un Pasteur?» R. P. Ollivier, Conférences de Notre-Dame de Paris, en 1897.

(2) Journal des Débats, 1896.

ծէքին տեսնել անոր մէջ փաստ մ՛ի նպաստ նիւթապաշտութեան, Բասդէօռ՝ ազատ այս նախապաշարումէն՝ դիւրաւ կարող եղաւ ապացուցանել թէ թանձրամիտ կերպիւ կը մոլորէին ինքնաբերական սերունդներու կուսակիցք։ Ո՛վ դիտէ թէ հաւատքն մաս չունեցաւ ճշմարտութեան այս տեսութեան մէջ, զորոյ հաստատուն հիմն փորձը դուցուց քիչ ժամանակէն։ Զիարդ եւ իցէ, յանդգնութիւն չէ ըսել թէ կաթոլիկեայ հաւատքը մոլար գաղնելու կուսակցական ոգին անսխալութեան երաշխաւորութիւն մը չէ գիտական խուզարկութեանց մէջ։ Ընդհակառակն ոչինչ առաւել կարող է մոլորեցնել գիտութիւնն կամ զայն անչարժութեան դատապարտել։ Այն գիտութիւնն որ զբնութիւն կ՛ուսումնասիրէ մի տեսակէտով միայն, եւ որ կը գործէ կիրքի մը կամ նախապէս յղացեալ գաղափարի մը ուղղութեան ներքեւ, կամաւորապէս կը սահմանափակէ այն դաշտն զոր իր նայուածքն պարտէր ընդգրկել ամբողջապէս։ Մնացեալն կը խուսափի իրմէ, եւ իր աչխատութիւնն անկատար է միշտ, երբ բացարձակապէս ամուլ չէ այն։ Եթէ Բասդէօռ ծայրայեղ չրջափոխութեան (évolutionnisme) մը բաղձանաց հետեւելով, հաւանէր դառնալ իր ճամբէն կերպարանափոխման գործողութիւնները դանելու համար մանրադննիներու աչխարհին մէջ, որպիսի թանկագին ժամանակ չպիտի կորուսաներ այդ անօգուտ խուզարկութեան մէջ։ Բայց նա առաւել բարձր եւ առաւել հեռին կը տեսնէր քան այս գծուծ կռիւները, եւ ճամբան կը չարունակէր իր գիտական հաւատքին մէջ ամանց նեղութիւն զգալու իր կրօնական հաւատքէն(1)։»

* * *

Ինչ որ եղաւ Գոլոմպոս նիւթական աչխարհի համար, նոյնն եղաւ Բասդէօռ գիտական աչխարհին համար, — մեծ գտիչ մը։

Բայց եթէ կրցաւ լինել միանգամայն անչահախնդիր մարդասէր մը, անզուգական բարերար մը, կատարեալ առաքինի մը, գերազանցապէս անբիծ եւ անսգիւտ հոգի մը, պատճառն այն է որ իր «անհունապէս փոքրերու» ուսումնասիրութեանց մէջ չմոռցաւ երբեք «զանհունապէս Մեծն»։

---

(1) Hte. Martin. Etudes, Sept. 1895.

Փառք Քեզ, ով չքնաղ եւ գերապանծ հանճար, կեանքդ նուաւ անսահման բարերարութիւն մը մարդկութեան, գերեզմանդ թող ըլլայ ամենուն համար գերագոյն դպրոց մը ուղղամիտ աշխատասիրութեան, գիտական եռանդեան, անվրդով իմաստութեան եւ գերընտիր Հաւատոյ։

ՆԵՐՍԷՍ Յ. Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ

3 Յունիս 1898

ԱՆԱՆԻԱ ՆԱՐԵԿԱՑԻ

Ահա վերջապէս քովս գտնուած յանուն Անանիայի իսկան իսկ ընծայել ընթերցասիրաց կը փութամ կարճառօտ մեկնութեամբ կարծեացս, սակայն ամէն բանէ յառաջ խնդրելով որ կորովի բթօք այս գրուածներն չակն արկանող բարեկամք մեղ չվերագրեն այն սխալներն՝ զոր գրաշարք ըրած են անցած թերթերուն մէջ, զոր օրինակ «անցուցի» գրելու տեղ «անցուցուի» (Պտկ. Ը. Տարի, թիւ 4. երես 82). եւ (նոյն թերթին նոյն տարւոյ 12 թուին մէջ երես 270) «Anastase l'Arménienne» գրելու տեղ l'Arménienne գրուեր է։ (Անդ. երես 272) «բաղաձայնք» գրելու տեղ «բաղձանք» եւն. որ ամէն տպագրական թերթերու մէջ ալ այսպիսի սխալներ քիչ չատ կը հանդիպին, եւ տպագային ալ աւելի զգուշութեամբ՝ չեմ կարծեր թէ բոլորովին սխալէ զերծ լինել կարելի ըլլայ։

Նմանապէս ձեռագիր գրչագրին սխալներն ըստ բաւականի ուղղած, եւ ոմանք ալ մերձեցուցեր եմ ուղղութեան, զոր օրինակ «երկանայ մտեր» ուղղած եմ միայն այսպէս «երկայնամտեր», զոր համարակներն իսկ գիտեն ճչդել, եւ ընթեռնուլ երկայնամտեցեր։ Եւ իմ կողմանէս լիաբերան չնորհակալիքս կը յայտնեմ տպագրողաց հրապարակաւ։

Իսկ այս ճառիս օրինակութեան ժամանակ լաղմապատիկ ծանօթութիւններով չծանրաբեռնելու համար եթէ յայտնի գրչագրաց վրիպակներն, կամ թերի թողածներն ուղղած կամ լրացուցածներս, եւ եթէ ի կացութեան իւրում թողածներէս մի քանին՝ այլաձեւ գրով նշանակելով չատացեր եմ։ Ոմանք ալ՝ ուր գրչագրին ոճը մուծեալ էր՝ թողի առանց նշանակելու, կարեւոր քննութեան համար։

Արդ առաջիկայ խրատիս վերնագիրն է. «Խրատք ոգեչունչ վասն ղղջման արտասուաց առատեալ Անանիայի Մուրք եւ ընտրեալ վարդապետին»։ Եւ այսպէս կը սկսի. «Ով Աստուածասէր սիրելի եղբայր սիրոյն Աստուծոյ՝ զբանն զոր ազաչեցեր զիս» եւն։ Արդ այս վերնագիրն կը ցուցնէ թէ Խրատն անուն վարդապետէ մը յօրինեալ է. եւ այս սկզբնաւորութեամբ կը նշանակուի թէ ի խնդրոյ ուրուք գրուած է։ Սակայն չէ յայտնապէս ցուցեալ թէ ո՞ր Անանիային գործն է, եւ թէ ո՛վ է այս խնդրողը։ Վասն զի գրականութեան տապարէզին մէջ Անանիա անուանի մեզի ծանօթ քանի մի վարդապետք կը յիշուին՝ մին քան զմիւսն առաւել փառօք, եւ բազումք լաղմապիմի երկասիրութեամբք անմահացեալք։ Ասոնց մէջ ժամանակաւ երէցն՝ Անանիա Թարգմանչաց գասուն գասակիցն, էր միանգամայն եպիսկոպոս աշխարհին Սիւնեաց եւ նոյն մարզին մէջ հիմնադիր դպրատանց (Ստեփանոս Որբելեան ԺԶ)։ Ասկէ եաքը կր հետեւին ժամանակագրական կարգաւ Անանիա Անեցին կամ Շիրակացին ե. Դար։ եւ ժ. Դարուն մէջ Անանիա Կաթողիկոսն, եւ Անանիա Նարեկացին։ Եւ վերջապէս ԺԱ. Դարուն մէջ Անանիա Սանահնեցին։

Արդ այս Անանիաներուն ժէջէն Անանիա Թարգմանիչն եւ Անանիա Կաթողիկոսն թէպէտ իրենց արժանաւոր եկեղեցական նուիրապետութեան բարձր աստիճաններով պատուեալք, սակայն իրենց գրաւոր երկասիրութեամբ մինչեւ առ մեզ չհինք յիշեր թէ հասած ըլլան։ Եւ առաջիկայ Խրատս այսքան մեծ անձանց վերագրելու բաւական փաստ մի չունինք։

Անանիա Շիրակացին սաուգիւ մեծ համբաւ ունի. մանաւանդ համարողական արհեստից հմտութեամբն, եւ իր այլ եւ այլ գրուածներովը, սակայն Շիրակացւոյն ոգին՝ աւելի գիտութեանց սիրով վառեալ, եւ խորին համարողութեան չափուց եւ կշռոց խնդիրներու մէջ ընկղմած, խրատական երկեր, մանաւանդ տիրական գրչի արդիւնք մի մեզ ժառանգութիւն ձգած

ըլլալը չենք կարդար ։ Կարծեմ այս պատճառաւ է որ՝ Պատմ. հին Հայ Դպրութեան գրոց հեղինակը ուրիշ համանուն վարդապետի մը կ՚ուզէ վերագրել սոյն կամ աւոր նման տիտղոսով ճառ մը, «Ցաղագս զղջման եւ արտասուաց» ի խնդրոյ Գրիգորի միայնակեցի (աւ՛ս նոյն գրոց Շերեակացւոյն անուան ներքեւ, անծանօթ գրուածոց վրայ) ։

Թողլով Սանահնեցին, եթէ անտեղեակ մի ձգել ուզենք այս ճառին կամ խրատին վրայ՝ քանի որ մեզ Անանիա նարեկացւոյ գործ սեպելու համար գրաւոր յիշատակարաններէ բաւական ցուցմունք չունինք, սոյն ճառին ոգին աւելի Նարեկացի Անանիայի ոգւոյն յարմար կը կարծեմ ։ Մանաւանդ որ նոյն անուամբ սոյն կամ սմին նման գրուածքնք կը յիշուին. ինչպէս ճառընտրաց մէջ «Շնորհալից վարդապետին Անանիայի Նարեկացւոյ ասացեալ վասն աղօթից պահոց եւ արտասուաց» նմանապէս «Անանիայի հոգելից վարդապետի եւ Նարեկայ վանից առաջնորդի ասացեալ վասն զղջման եւ արտասուաց եւ աղօթից» եւն ։

Արդար եւ որ ոգի առաւել փղձկեալ, եւ աղօթից եւ արտասուաց յառաւել պատրաստ գտանի է այսչափ Անանիաներու ոգւոյն մէջ, քան զՆարեկացւոյն. եւ եթէ քալ կշռենք թէ մշտամրմնջ կրկին հեծութեամբ Արթունն՝ Ս. Գրիգոր Նարեկացի եղած է սոյն Անանիայի սանն եւ աշակերտը, անշուշտ հոգեւոր Որդւոյն ոգին՝ հոգեւոր Հօր ոգւոյն նման գտնելով, զԳրիգոր Նարեկացին պիտի դնենք պատճառ սոյն գրուածքին, իբրեւ ի բոցոյ զհրատն, կամ ի պտղոյ զծառն ճանաչելով ։ Այնպէս որ յիշեալ Հ. Գարեգին վարդապետի մէջ բերածը «ի խնդրոյ Գրիգորի Միայնակեցի» սոյն ճառին վրայ իմանալով, կը համարձակիմ զոնէ հաւանականարար դուշակել որ ի խնդրոյ Գրիգորի Նարեկացւոյ գրած ըլլայ սոյն խրատը՝ Անանիա Նարեկացին «Մեծ փիլիսոփան, Երեւելի վարդապետն, Այրն անուանի եւ գիտնականն» եւ Նարեկայ Վանից Առաջնորդն, որուն երկասիրութիւններէն կը յիշուի նաեւ ընդդէմ Թոնդրակայեցւոց ազանդոյն գրած ճառը ։

Նարեկայ վանքն ինչպէս կը նշանակէ Ասողիկ (Գ. 7.) ժ. դարուն մէջ չհնուեցաւ ի Ուշտունիս. նոյն կարգադրութեամբ, ինչպէս որ Հառմոսին վանքը, բազմամարդ պաշտօնապայծառ կրթեցուօք եւ գրական գիտութեամբ ։ Այս յանուն Սրբոյն Սանդրխտոյ կուսին հիմնեալ (Յայսմաւուրք ձեռագիր Ս. Գրիգ.

Նարեկ. եւն.) վանքն ի կրօնաւորաց հալածելոց, չատ բանասէր պրաւորներով փայլած է, ասկայն ափսո՛ս որ Անանիայի եւ Ս. Գրիգորի անուններէն զատ ուրիշներուն մեզի դեռ չէ հասած։ Անանիա սոյն վանքին թէ ո՛չ առաջին գոնէ առաջնակարգ մեծաւորներէն եղած է, վասն զի ինչպէս նշանակեցի, այն դարուն մէջ չհնուած է սոյն վանքն՝ յորում եւ Անանիա կ'ապրէր, եւ ո՞ գիտէ թէ չէր ինքն իսկ մին այն հիմնադիր կրօնաւորաց հայածելոց։ (Հնախ. Հայաս. Ինճիճեան, հտ. Գ. 213.) եւ ինչ պատճառաւ հալածելոք արդեօք... Անանիա՝ էր Ս. Գրիգորի Նարեկացւոյ մօրը՝ Խոսրեղւայր, եւ Ս. Գրիգորի Դասաւորակ Արժանաւոր։

Սոյն այս ոգեչունչ խրատին գալով, իւր սիրտը գանուած բազմապատիկ կոչումներուն՝ ատուգիւ հետաքրքրին մտայ խորհրդածութիւնը կը հրաւիրէ իւր վրայ, մանաւանդ երբ Ս. Գրոց մինչեւ յայժմ դժուարիմաց մի խօսքն, ընտրելագոյն ընթերցուածով մը կը լուսաւորէ այսպէս. «Ո՛վ առնէր զգլուխ իմ չափմարան ջուրց, եւ զաչս իմ աղբերս արտասուաց» (Երեմ. Թ. 1,։ Զոր մինչեւ յայսօր Յոյնն եւ Լատինն ու Հայը կը կարդային «Ո՛ տայր զգլուխ իմ ջուր, կամ ի ջուր» եւն. եւ որուն մեկնութեան ոչ սակաւ դժուարութիւն կ'երեւէր։ Ուստի կը հետեւի որ Հեղինակին ձեռքը ամենեւին հին եւ ընտիր օրինակ մի կայ եղեր՝ զոր չունինք աստ եւ այժմ. եւ կամ եթէ ո՛չ իրրեւ ճշդիւ կոչումն, վկայութիւն, նկատելով, այլ իրրեւ մեկնօրէն մէջ բերուած իմանանք յիշեալ Երեմիայի խօսքն, ատուգիւ ամենայարմար մեկնութիւն կրնանք սեպել։ Քանզի Ս. Գրոց լեզուին անհարազատ չէ «տալ» բայն «առնել» բային իմաստովն ի կիր առնուլ. ինչպէս (Եզեկ. ԻԸ. 6) «Ետուր զսիրան քո իբրեւ զսիրտ Աստուծոյ»։ Որ է ըսել «արարեր»։ Ետուր զքեզ ի հայհոյանս, եւն. Նշանակ ետուր զքեզ տանն Իսրայէլի եւն. եւն.։ Եւ այսպէս Հեղինակին հանճարն աւելի ևս կը փայլի։

Բայց ասոնք՝ երկնից կապուտակ պարզութեան մէջ սրփռուած չաղածին աստեղաց նման՝ այս իրատին մէջ պարզ եւ դիւրիմաց ընտիր ասացուածոց եւ զարձուածոց բանից հոյլք՝ Հեղինակին լեզուաբանական հմտութիւնը ոչինչ նուազ կը հանդիսացընեն քան Աստուածաչունչ գրոց վրայ ունեցած նեղհուն ծանօթութիւնը։ Ուստի Ս. Գրքէ քաղած խիտ ու խիտ վկայութիւնները մէկդի թողլով, եւ միայն լեզուաբանական ու

ճարտարախօսական տեսութեամբ սոյն Խրատին վրայ ակնարկ մի ձգելով, կը գանենք որ ընտրենէ առնուած անապատ նմանութեանց չդիտցուչար հիւսք, բանից եւ բանից զարձուածոց հետ միանալով չյայտնիչ վայելչութեամբ եւ յանկուցիչ փաստերով, գործնական եղանակներով ընթերցողաց սիրան ու միտքը կը յափշտակեն, կը կրթեն, կ'ամօքեն, կը յուզեն։

Իսկ եթէ ուրիք երբիք աչխարհիկ ոճով «զի» չաղկապով առօրեայական եղանակի տեղ առնմանական եղանակով «որ» գործածուած տեսնենք, զրչագիրներէ մուծեալ սեպենք. վասն զի ամենուրիք հնութեան նչանակներ, եւ լեզուաբանական բաւական պատճառներ կ'երեւին այդ աչխարհիկ ոճը միւս մաքուր առացուածներէն որոչելու։ Այս իմ կարծիքս աւելի պիտի հաստատուի կը կարծեմ, եթէ ընտրելագոյն օրինակաց առաջողք զանս ի լոյս ընծայեն։ Հոս կը յիչեցնեմ ընթերցողաց այն յուշարար յիչատակն զոր Թողուցի սոյն Հանդիսի Ը. Տարի 13 թիւ 304 երեսին մէջ։

Ահա բովանդակ խրատն, եւ իւր դեղեցկութեան լրութիւնը։

(Շարայարելի) ԳՐԻԳՈՐ Վ. ԱՇՐԳԵԱՆ

ՅԱՅՏՆՈՒԹԻՒՆ ԱՍՏՈՒԱԾԱՅԻՆ

(Շարունակութիւն տես թիւ 5)

4° Մնալով մարդկութեան տեսակին մէջ մենք կը տես-
նենք որ նոյն տեսակի մէջ գիտութիւնն յանհատէ յանհատ կը
տարբերի, այնպէս որ չատ քաներ, զորս մէկ մը գիտէ, միւսին
անծանօթ են։ Սրդ եթէ այս նոյն տեսակի մէջ կրնատգուի,
որչափ առաւել եւս տարբեր տեսակներու նաւ իսկ կարգերու
մէջ տատգուելու է։ Ընդունելով մարդկային կարգէն բարձրա-
գոյն կարգի էակներ, ընդունել պէտք է բարձրագոյն գիտու-
թիւն մը, որուն առարկաներն եւս մարդուս մտքէն վեր ըլլա-
լու են։ Հաճելի է այս տպագոյցս կատարելագործել հրեշտա-
կային վարդապետին խօսքերով. «Եթէ գանազին երկու ան-
«ձինք, որոնցմէ մին միւսէն աւելի բարակամիտ եղանակաւ
«ըմբռնէ զճշմարտութիւններն, այն որ սրամիտն է չատ քաներ
«կը հասկնայ, զորս միւսն չկրնար ըմբռնել որ եւ իցէ կերպով.
«ինչպէս գիւղացիի մը վրայ կրնատգուի, որ փիլիսոփայական
«նուրբ խնդիրներն չհասկնար։ Արդ Հրեշտակի մը միտքն ա-
«ւելի գերազանց է մարդկային ամենագիտուն մտքէ քան թէ
«որ եւ իցէ պիտոյ միտք՝ (նոյն կարգի) տգէտի մը մտքէն վեր
«ըլլայ . . . . Եւ առաւել եւս Աստուածային միտքն կը գերա-
«զանցէ զՀրեշտակայինն քան թէ Հրեշտակայինն զմարդկա-
«յինն . . . . ուստի ոչ այն ամեն բան որ Աստուած յինքեան
«կ'ըմբռնէ, կրնայ Հրեշտակն իր բնական կարողութեամբն
«հասկնալ, եւ ոչ այն ամեն բան, զոր Հրեշտակն կը հասկնայ,
«մարդկային միտքն կը բաւականանայ իմանալ»։ Ուրեմն ըն-
դունելու է որ մարդուս բնական իմացականութենէն չատ գե-
րազանց եւ անհասանելի ճշմարտութիւններ կան, եւ զայնս
չըմբռնելն աւելի ապացոյց մը ըլլալու է անոնց գոյութիւնն
ընդունելու քան թէ ժխտելու, որովհետեւ անոնց չհասկցուիլն
է որ զիրենք մարդու մտքէն վեր կը դասէ։ Եւ հետեւաբար
ինչպէս կ'ըսէ նոյն Աստուածաբան վարդապետն, զոր օրինակ
«չիմար անուանելու է այն տգէտ մարդն, որ փիլիսոփայէ մը

առաջարկեալ ճշմարտութիւններն չհասկնալուն համար զայնս «սխալ համարէր, այսպէս առաւել եւս յիմար կոչելու է այն «մարդն, որ այն բաներն, զորս Աստուած հրեշտակաց միջոցաւ «կը յայտնէ սխալ կարծէ իր զայնս չհասկնալուն պատճառաւ»։ Բայց կը դիտենք, որ այս անուններն ներկայ դարուս մանաւանդ պէս բանապատ դիտնականաց յարմարցնելէս առաջ պէտք է որ ցուցնենք թէ այս ճշմարտութիւնները, որք մարդուս մտքէն վեր կան բարձրագոյն կարգի մը գաղանեացը մէջ, մեզ յայտնեալ են, որով վերջնական առաջարկութեան կը նախապատրաստենք զնետեւեալն մեր ընդհանուր եւ առաջին ապացոյցն լուսաբանելու համար, թէ բարձրագոյն եա՛ իսկ աստուածային կարգի ճշմարտութիւններն մարդուս կրնան յայտնուիլ մէկ խօսքով Յայտնութիւնն կարելի է։

Այս երկրորդ առաջարկութիւնս համառօտիւ կ'ապացուցանեմք հետեւեալ պատճառաբանութեամբ։ Այս ճշմարտութիւնները յայտնուիլն անկարելի պիտի ըլլար կամ Աստուծոյ կողմանէ կամ մարդուս կամ նոյն ինքն ճշմարտութեանց կողմանէ, արդ ոչ մի կողմանէ անկարելի է. ուրեմն կարելի է յայտնութիւնն։

Ցայտնի է մեծապոյն, ապացուցանելմ զիոքրագոյնն.

1. Անկարելի չէ Աստուծոյ կողմանէ. 1° *Որովհետեւ եթէ մարդս կրնայ ուրիշի մը իր մտածմունքներն հաղորդել, յայտնել իր խորհուրդներն, յայտնի է որ Աստուած տէր ըլլալով մտաց մարդկան եւ բնութեան, միջոց չպիտի պակսի իրեն յայտնելու իւր ճշմարտութիւնները։ Մանաւանդ որ՝* 2° *Ինքն ամենակարող Հայր եւ ամենագէտ վարժապետ մի է, ուստի անկասկած պիտի ըլլար եթէ չկարենար յայտնել այս ճշմարտութիւնները մարդուս։* 3° *Իր ձեռաց տակն ունի զմարդն եւ զամեն ճշմարտութիւն, ուստի եւ կարող է տրամադրել առ այնպիսի ճշմարտութիւնս եւ զանոնք ալ մարդուս յարմարցնել։*

2. Անկարելի չէ մարդուս կողմանէ. 1° *Մարդս կրնայ նախ ճշմարտութեան մը գոյութիւնն միայն հասկնալ եւ երկրորդ նոյն ճշմարտութեան մէջ ենթակայիցն եւ ստորոգեալոյն կապն եւ պատճառն եւ կերպն եւ անոնց ըստիչն ըմբռնել. արդ որպէս վի կարենայ ըսուիլ թէ ճշմարտութիւն մը կրնայ յայտնուիլ մարդկան, բաւական է որ անոր գոյութիւնն յայտնուի. իսկ արդ այս կարելի է, որովհետեւ մարդուս խելքէն վեր բան մը չէ գիտնալն թէ այն ճշմարտութիւնն կայ, թէպէտ*

այն յինքեանէ խելքէ վեր ըլլայ ։ Խելքէ վեր պիտի ըլլար եւ է իսկ այնպիսի ճշմարտութեանց ներքն մանել եւ հետաքրքրական ստորոգելւոյն կապն գտնել, քննել, նչմարել, իմանալ եւ ըմբռնել անոնց ըստելուն պատճառն, որ եւ յայտնութեան կարելիութեան համար չհնդրուիր ։ 2⁰ Աստր ապացոյց կը հանդիսանայ նաեւ ամենօրեայ փորձն որուն չեն կրնար հակառակիլ նոյն իսկ մեր ոսոխք, զի վարժապետք չատ աղէկ կերպով կրնան իրենց աշակերտաց հասկցողութենէ վեր եղող ճշմարտութիւններ յայտնել, զորս նոքա առանց հասկնալու կ'ընդունեն վարժապետաց հեղինակութեան կրթնելով ։ Եթէ այս մարդկանց մէջ կրնայ տեղի ունենալ, ինչ արգելք կայ Աստուծոյ եւ մարդկանց մէջ ալ նոյնն ըլլալու, մինչ Աստուծոյ կողմանէ աւելի ճշգրտագոյն եւ բազմատեսակ միջոցներ կրնան գտնուիլ։ կարելի է ուրեմն յայտնութիւնն մարդուս կողմանէ ։ 3⁰ Բայց աւելին ալ կը հաստատեմք, թէ մարդուս մտացը զրութեանն ալ յարմար է յայտնութիւնն, զի ինչպէս կ'ըսէ Ս. Թովմաս, ազնուագոյն իրաց վրայ մտաց ունեցած աներեւանկատար ծանօթութիւնն ալ մեծապէս կը կատարելագործէ եւ կ'ազնուացնէ զայն ։

3. Վերջապէս անկարելի չէ ճշմարտութեանց կողմանէ, որովհետեւ թէպէտ մարդկային մտքէն վեր են ըստ էութեան եւ ըստ այնմ անըմբռնելի, բայց ըստ գոյութեան կրնան ըմբռնուիլ, եւ Աստուած ալ զայնս կրնայ յայտնել ինչպէս վերը ըսինք ։ Ուրեմն գերազանց կարգի ճշմարտութեանց յայտնութիւն կարելի է ։ Հոս հարկ պիտի ըլլար բերմամբ նիւթիս ի պատասխանութիւն երկրորդ մասին նկարագրել նախ մարդուս Ծայտնութեան ունեցած պիտոյքն եւ սորին բազմապիսի օգուտանելն ի մէջ բերել, բայց հանառօտ ըլլալու դիտմամբ զանց կ'առնում։ Բաւական ըլլայ ըսելն որ նոյն իսկ հեթանոս փիլիսոփայք հասկցան որ մարդուս խելքն նոյն իսկ բնական լուսով հասկցուելիք ճշմարտութեանց մէջ կրնայ սխալիլ եւ զայնս լիուլի ստուգութեամբ ապացուցանելու անկարող է ։ Կիկերոն ինքնիրեն համար կը վկայէ որ Պղատոնին գիրքն կարդալու առեն կը համոզուէր հոգւոյ անմահութեան վրայ եւ երբ մէկզի կը դնէր գիրքն եւ կը սկսէր նոյն նիւթին վրայ մտածելու, կամաց կամայ համոզումն կը տկարանար դադրելու չափ. այս դէպքն իրեն զարմանք կը պատճառէր, բայց անշուշտ չպիտի զարմանար եթէ կարենար միտքն քիչ մ'ալ վեր բարձրացնել եւ

պիտալ թէ մարդկային միաքն մտաւորականաց ամենավերջինն է, ենթակայ սխալմանց ու անկման : Բայց այս ալ պիտուկ է որ հնթամտութ սուտ Աստուածներէ այնչափ յայտնապ համարուած ճշմարտութիւններ ընդունած բլլալով յայտնութեան կարելիութիւնն յայտնապէս ընդունած են : Նոյն Հռովմէացի փիլիսոփայն՝ Կիկերոն՝ ճանչցաւ դարձեալ թէ որչափ խոհուտ անատոյգ եւ անհիմն են փիլիսոփայից ստրվեցուցած բարոյականութեան սկզբունքներն . սրպ այսպէս պիտի մնային առանց Աստուածային Յայտնութեան : Վերջացնենք ուրեմն այս առաջին մասն Տիրուհւոյ գեղեցիկ խօսքերովը. «Ան- « համար են փիլիսոփայից դործքերն եւ խօսքերն , որոնցմով « անոնց ագիտութիւնն կը յուցուի . չատ ծանօթ է անոնցմէ « մէկուն ըսածն (Սոկրատէսն նչանակել կ'ուզէ որ կը գոչէր) « թէ այս միայն ատոյգ գիտեմ որ բան մը չեմ գիտեր : Անա- « սակրա՞ս՝ ամենայն ինչ խաւարով չրջապատեալ կ'անուանէր : « Եմպէտոգլէս՝ իմաստից ճանապարհներն նեղ կը համարէր ճըշ- « մարտութիւններն գտնելու համար : Տիմոկրիտէս զճշմարտու- « թիւնն խորին ջրհորի մը մէջ թաղուած է կ'ըսէր, որուն չը- « գտնուիլն պատճառաւ ոչ մի գիտուն եղած էր մինչեւ իր « ժամանակն Քանի որ ուրեմն չկայ մարդկային իմաստութիւն՝ « հետեւինք Աստուածային իմաստութեան՝ անոր չնորհակալ ըլ- « լալով, որ զայն յայտնեց մեզ եւ յանձնեց . եւ ուրախակցինք « մեզի, որ Աստուածային բարերարութեամբ զճշմարտութիւնն « եւ զիմաստութիւնն ունինք, զոր ոչ մի խելք, ոչ մի ժամա- « նակ կրցաւ գտնել : » Բայց այն ատեն միայն իրաւամբ մենք պիտի կարենանք ուրախակցիլ մեզ երբ արդարեւ կարենանք ապացուցանել որ իրաւամբ ունինք զՅայտնութիւնն եւ ահա ասով կ'անցնինք երկրորդ մասին :

(Շարայարելի)

Ա Յ Լ Եւ Ա Յ Լ Ք

Խորհրդածութիւնք Պետհարութեան Տ. Ս. Բ.ի

Աւ. Պ. իմ Դաս Ե.

Գաղտնեաց հաճոյքն. — *Գաղտնիքէն աւելի հաճոյական գեղեցիկ եւ մեծ բան չկայ լնութեան մէջ։ Քիչ մը խաղաղ չփոթ կերպով զմեզ յուզող զգայմունքն ամենէն աքանչելիքն են։ Ամօթզած պարկեշտութիւնն, ամբիծ սէրն, առաքինի մը տերմութիւնն՝ գաղտնիօք լի են։ Սրտեր չատ անգամ առանց խօսելու զիրար կը ճանչնան. անմեղութիւն՝ որ սուրբ տղիտութիւնն է՝ գաղտնեաց ամենէն գեղեցիկն չէ։ Տղայութիւնն՝ վասն զի տգէտ է՝ երջանիկ է. ծերութիւն՝ վասն զի չատ գիտէ՝ թչուառ է. այլ բարեբախտ՝ զի մինչ այս կենաց գաղտնիք պարզուած են իր առջեւ՝ դեռ կան եւ կ'ըսկսին մտնուլ գաղտնիքն։*

Եւ ինչ են մեր մտաց խորհուրդքն. ոչ տպաքէն գաղտնիք։ Աստուածային են գաղտնիքն. աստուածային խորհուրդքն։ Նախկին ժողովուրդք՝ սրբագիր խորհրդական լեզուաւ կը խօսէին։ Առ ինչ ուղղեալ է մարդկային փափաքն եւ դիտութիւն. միշտ առ անծանօթն, միշտ դէպ ի ծածուկն։

Անտպատ եւ ամայի տեղ՝ միշտ միայնութիւնն եւ լռութիւն կը սիրէ վչտահար սիրտն. զի յայտմ զգաղտնի հնայք կան որ կը պիւթհեն։ Անտառներու ոսատիւնն՝ հովանին եւ մութն՝ քանի անծանօթ հրապուրիւ կը խօսին մեզ հետ։

Նորակերտ հոյակապ հրաչալեաց առջեւ՝ քանի վայրկեան՝ ըսէք՝ կ'ախորժի արուեստ մարդ զգալ առնուլ. եւ ինչ եւ արչաւի հաճոյք անտի։ Այլ երէկ համատարած ովկիանոս խորոց մէջ՝ կղզեկի մը բաբախուն ծոցին վրայ՝ կանգուն յանկարծ նկատէ ոք պղնձի կամ քարակոփ սրբագիր հինաւուրց արձան մը, ժամանակի եւ ալեաց ճիրաններէ վանդազած, ըսէք՝ ինչ եւ արչաւի խորհրդածութեանց ծնօղ առատասոս ազբիւր չէ այլ։

Այլ կայ արդեօք գեղեցիկ գիշերուան մը ամպի լուսթեան մէջէն՝ երկնային անծանօթ կամարին ցոյց տուածէն աւելի վեհ գաղտնիք ։ Ի՞նչ են այն անհամար լուսաւորքն ։ Ունէին բնակիչ. ունէինք արդեօք ուրիշ եղբայրներ . դէպ ո՞ւր կը դիմեն այն սրաթռիչ գիսաւորքն՝ որ քան զնետ արագ են ։ Ի՞նչ է այն անծանօթ Ցարդգողն, այն ծիրն կաթին, ուստի կ'ըսեն թէ անմահքն սահեր են ։ Ի՞նչ են հակարջային բևեռին Յաչին մօտ կրկին թխամածքն ։ Կայ երկնակամարին վրայ այնպիսի գաւառ՝ ուր լոյսն չթափանցէ . . .

Ո՛ գաղտնիք, ծածկէ՛, այդ դիւթիչ պատկերն ծածկէ՛ անթափանց քողովդ. մի՛ թողուր մարդոց ճղճիմ մտաց ու ձեռաց մերձիլ յայդ ։

Գաղտնի եւ անծանօթ են տիեզերք. եւ նոյն իսկ մարդ զարմանալի խորհուրդ մը չէ. ուստի՞ կը բղխէ կեանք կոչուած աղբիւրն , եւ յո՞ր անդունդ կը դիմէ ։

Այլ գաղտնիք հարկ են մեզ համար. այդպէս եղած է Անծանօթին հրամանն ։

Ս. Վ. Ն.

ՅԱՂԱԳԱՍ ԷՈՒԹԵԱՆ ԱՍՏՈՒԾՈՅ

(Շարունակութիւն տես թիւ 7)

Դեկտեմբեր ամիս էր. կիրակի օր մը, Քոնսալվոսը սուրբ Պատարագ տեսնելէն զինի, զոր զուցէ տասը տարիէ ի վեր էր չէր տեսած, Փարիզու երկաթուղի ճանապարհի վրայէն արագ արագ իւր քայլերը յառաջ կը տանէ ։— Երկրորդ օրը նա մերձեցած է Րէմսի (Reims) միայնուկ եւ հեռիստ, ընթանալ ընդ անտառային ճանապարհս որք ընդ մէջ կը կտրեն մի ընդարձակ դաշտ ։ Երկինքն ի վայր, չրջապատեալ մոխրագոյն եւ սպիտակ ամպերով. սոսկալի ձմեռնային ցուրտը՝ կարծես թէ ապառաժները կը բեկանէր, խոտերը եւ ծառերը սառոյցապատ հերով չափիղայի նման կը փայլէին ։ Ահա աստ անդ այսպէս չողչո-

ղենի, իսկ արեգակը իւր փայլուն եւ լուսաւոր ճառագայթները ամփոփած էր։ Քոնսալվոսը անվախ աներկիւղ, առանց ո՛ր եւ իցէ մի բան նկատելու յառաջ ընթանայ գլխակոր։ Հասնելով մի գեղազուարճ պարտիզի քով, որոյ ցանկապատին մէջ կանգնած էր մի հրաշակերտ պալատ. չկայ առնու եւ բախէ, յետ սակաւոյ տագնապաւ ի ներքս կը ճեպէ դրեթէ մոլեգնական յաղթութեամբ։ Կը ճանաչէ երիտասարդն իւր մրազուրխ պառաւ մայրն, որ միակ բնակիչն էր պալատան, եւ այրի մայրը կը ճանաչէ իւր հարազատը։ Մի վայրկենակերպ ոսոխմն զթութեան սիրոյ եւ կրից տեղի կ'ունենայ։ Ո՛հ ինչո՛ւ եկաւ Քոնսալվոսը, կը գոչէ ի սրտի զթասէր մայրը, ինչպէս եկաւ, արդեօք միշտ սկեպտիկական, միշտ կասաղի, ո՛հ ինչ պիտի ուզէ իւր եղկելի մօրէն։ Տակաւին այսպիսի մտատանջութեանց ալիքներով կը ծփայր տառապեալ մայրն, ահա Քոնսալվոսը բացած իւր բազուկները մօրը սիրալիր բազուկներու մէջ կը դիմէ, որոց մէջէն սողոսկելով ի փախուստ դիմած էր իրենց վերջին բանակցութեան պահուն եւ ամարդի լքման օրը։ Անդ էր տեսանել լալ խանդաղատանաց ի մէջ զորովագութ մօր եւ պզաստացեալ երիտասարդ որդւոյն։

Այն ժամանակ մայրը կ'անդրադառնայ որ Քոնսալվոսը թողուցած է նախկին նղովեալ գաղափարները, թողուցած է սկեպտիկականութիւն եւ գտած էր իւր նախկին ունեցած սուրբ հաւատը, ճշմարիտ գիտութիւն եւ առաքինութիւն. հաճութեամբ կը լսէ իւր զգաստացեալ որդւոյն բացագանչօրէն խօսքը. ո՛վ մայր իմ, յայսմհետէ զիս հալածիչ մի նկատեր, այլ առաքեալ, մխիթարեալ պառաւոյ ճակտի տարակուսական կընճիռները կը պարզին եւ մի երկնային ժպիտ իւր այտերու վերայ կը նկատուի, որք յարտասուաց եւ ի տրամութեանց խամրեալ էին։ Այսու նա կը վերածնանի, քանզի երկրորդ անգամ յԱստուած կը ծնանի իւր որդին, կը վերածնի ի սրտի եւ հրճուանօք կ'օրհնէ սուրբ Աւետարանի անճնանուէր ծառայն, որք կրօնական ճշմարիտ ապացոյցներով կը չահին այնպիսի մոլար կարծեաց ծառայողք, եւ ուրախութիւն կը պատճառեն ընտանեաց եւ ընդհանուր քաղաքական ընկերութեան։

Անհաւասիկ այն առաջին անհաւատ փաստաբանը, որ ի դիտութիւն ճշմարտութեան գալով, զմտաւ ածելով հասուն խորհրդով արարածոց էութիւնը եւ նոցա պատճառը, այսօր ի բարձրութենէ բեմիւ՝ անաստուածութեան մառախլապատ մթոտ

ամպերով խաւարեալ մտքերը կը լուսաւորէ եւ կը ցցնէ հաղուագիւտ պերճաբանութեամբ մի Դերազոյն Արարչի էութիւնը ձեռնարկելով արարածոց էութենէն չէութիւնն Աստուծոյ ։ Եւ այնչափ հաւատարիմ է ձեռնարկութիւնս, այսինքն թէ մարթ է հաստատմամբ եզրակացուցանել արարածոց էութենէն Արարչին էութիւնը , որ հեթանոսքն իսկ անուներելի համարէին նոցա յանցանքը՝ որք չէին ուզեր հաւատալ ճշմարիտ Արարչին էութեան. վասն դի ըստ որում գրէ հեթանոսաց Առաքեալը . « Զի անուերեւոյթք նորա ի սկզբանէ աշխարհի արարածովքս իմացեալ տեսանին. (Հռով. գլ. Ա. 20.) Աստուծոյ անուերեւոյթները ի ձեռն ստեղծուած տեսանելի իրաց իմացեալ տեսանին ։ Մանաւանդ թէ նորա (հեթանոսք) զայս ընդ միչտ հաստատեցին քարոզելով Արարչի մը անհրաժեչտ էութիւնը ։ Մի հռչակաւոր եգիպտացի փիլիսոփայ հաստատեց հրապարակաւ. « որ աչխարհքս աստուածութեան մատեանն է, աստուածային կատարելութեանց հայելին է , եւ թէ Աստուած, ըստ նորա Ապողոնի, յայտնապէս յարարածս պատկերացած է ։ Այս կարծեաց թիկնածող էին աչխարհահռչակ մեծահանճար փիլիսոփաներ, Պղատոն, Սոկրատէս, Արիստոտէլ եւ բոլոր առ հասարակ իմաստասէրք ծանեան Աստուծոյ էութիւնը ։ Գտնուեցան նաեւ այնպիսիք, որք հաստատեցին ըսելով. աչխարհիս ամենամեծ մեքենան, նման է ներդաչնակ երգոց արուեստականաց մի տեսակին, որ հռչակ հարկանէ Աստուծոյ էութեան նկատմամբ, եւ յայտ առնէ նորա փառքը ։

Ի դէպ է ուրեմն ըսել առ Աստուած ընդ Ֆէնէլոնի. « այն աչքը որ զքեզ չի տեսներ, ով Տէր, ոչինչ չէ տեսած, ով որ չի զգար քու էութիւնդ ոչինչ զգացած չէ » ։ Լաւնք թէ որո՞վ եղանակաւ զԱստուած կը տեսնար մի աղքատ եւ չինական քարտաշ ։

Մերձ Macon երկրին, որ ի Գաղղիա Saint Point անուանուի հովտին մէջ մի 36 տարեկան մարդ կ'ապրէր, պարզ ինչպէս բնութիւնն է , այլ առաքինութեամբ անուշաբոյր իբրեւ չուչան եւ զոպայ որք տեղական դաչտերը կը զարդարեն. զուարթ, հաստատուն ի միտս եւ ի խորհուրդս եւ բարձր զերդ բարձրապարոյս սղոխք, որք ի Maconnese, Bressa, Giura եւ Alpiէն կը չնչէին ։ Նա ունէր մի սակաւաթիւ գերդաստան , այսինքն մի կոյր եղբայր եւ իւր մայրը. մենացեալ էր եւ բնակարանի տեղ կը ծառայէր իրեն մի անապատականա-

պատկեր խրճիթի, ապաքէն՝ ըստ որում Ալփոնսոս Լամարթին (Alphonse Lamartine կ'անուանէ, նա առանձնութեան սիրոյի աչակերտն էր։ Ի վերայ այսր ամենայնի նա յառանձնութեան իւրում ի ձեռին ունէր իւր արհեստը, կարել քարերը եւ կոփել, որպէս զի եթէ առ անդ սոյն հովտի հաղագործերու հիւղերուն համար պէտք լինէր մի քանի քար վաճառէր. նա ըստ կամաց վաճառողայ կուտար ,աւելորդ բան առնուլ կը մերժէր եթէ արուէր եւս. ինչ գինած ողորմած եւ բարերար էր։ Ահա այսպէս էր խրճիթակեաց Կլաուդիոսին (Claudio) երիտասարդ քարահատին, բարքը, կեանքը եւ քնաւորութիւն։ Արդ յամի Տեառն 1846ին, սոյն հովտէն կ'անցանէր ազնուական Գաղղիացի ոմն. տեսնելով յիշեալ մենակեացը եւ միանգամայն նըշմարելով նորա խանջ գլխոյ վերայ մի արժանապատուութեան վէհ կնիք զրոյմեալ աստուածատէր դիմօք, յորոյ վերայ կը նըկատուէին մտախոհ հետք, սակայն զայն կ'անյայտացնէին սեւ սեւ թանձրախուռն հերք, տարածուած ճակատէն ի վար. քարի փոշւոյ կորիզներով պատած, որով կ'աչխատէր։

(Շարայարելի)

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ
ՍՐԲՈՒՀԻ ՄՈՆԻԳԱՅԻ

ԹԱՐԳՄԱՆԵՑ

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ Վ. ԱՔԻՆԵԱՆ

(Շարունակութիւն տես թիւ 6)

*Բայց ժամը հասած էր, յորում Աստուած այն լոյսն աչ-
տանակի վրայ պիտի դնէր. եւ ըստ այնմ Օգոստինոսին ամէն
զգուշութիւններն անօգուտ պիտի բլլային։ Օր մը Հիպպոնա
քաղաքը կուգայ, կրօնաւորական կեանց վաստըկելու համար
հռչակաւոր անձ մը, զոր որ չարմար կը դատէր այն կոչման.
նախ եկեղեցի կը մանայ, եւ հոն խորին ջերմեռանդութեամբ
եւ անհատակած պատարագ տեսնելու տակն, քաղքին եպիսկո-
պոսը՝ պատուական ծերունի մը, ամպիոն կ'ելլայ եւ կը սկսի
դանդաղիլ ինքն իր դանդաղութեանը վրայ իւր պաշտօնին մէջ,
եւ օգնիչ քահանայի մը կարօտութիւն ունենալը կը յայտնէ
ժողովրդեան։ Այս խօսքիս վրայ մէկէն հաւատացեալք աչքեր-
նին Օգոստինոսին վրայ կը տնկեն, կ'առնուն զինքը եւ բռնի
եպիսկոպոսին առջեւ կը տանին, եւ ամէնքը միաբերան, եւ
արտաքոյ կարգի եռանդով մը, կը խնդրեն որ քահանայ ձեռ-
նադրէ զանիկայ։ Սուրբ երիտասարդը՝ այսպիսի անակնկալ
դէպքի մ'առջեւ, արցունքները չկրնար զսպել, եւ կը սկսի
հեկեկալով լալ։ « Ոմանք տակաւին չճանչնալով զանիկայ, կ'ըսէ
իւր Պատմիչը, եւ ծուռ մեկնելով անոր լալուն պատճառը, կը
կարծէին մխիթարել զՕգոստինոս ականջէն վար կամացուկ մը
ըսելով՝ որ թէպէտ եւ պարզ քահանայութիւնն իւր արժանա-
ւորութեան հռչատութիւն մ'է, սակայն հիմա ընդունելու է
զայն, ինչու որ քահանայութեամբ կրնար հասնիլ եւ եպիսկո-
պոսութեան։ Բայց, կը յարէ Պոսիդիոս, իւր արտմութեան
բուն պատճառը բոլորովին ներհակ եւ քրիստոնէավայել խոր-*

հրդեհածութիւն մ'էր։» Աստուծոյ միաքը կատար անցուցած կեանքը, եւ կը սոսկար մտածելով Աստուծոյ տալիք համարին վրայ, զոր օր մը պիտի պահանջէր իրմէ։

Ըստ այնմ հաղիւ թէ քահանայ կը ձեռնադրուի, փոխանակ մէկդի թողլու առաջուան վարած կեանքը, կ'առաջադրէ մանաւանդ որ աղքատասպան եւ խոնարհադոյն կենօք չարատանկէ։ Եպիսկոպոսին հրամանաւը՝ Հիպպոնա կը կանչէ առանձնութեան ընկերակիցներն որոնց թիւը աւելցած էր. անոնց համար խաղաղ եւ առանձին տեղ մը որոշելով, հոն վանք մը կը հիմնէ, որն որ քիչ առնուազն մէջ արդութեան վարժարան մը կ'ըլլայ, եւ ուսկից կ'ելլան Աֆրիկէի նոյն տեղուան հռչակաւոր եպիսկոպոսները. սուրբ Ալիպիոս՝ Թագաստայի եպիսկոպոս, սուրբ Եւոդոս՝ Իւզալի եպիսկոպոս, սուրբ Սէվերիոս՝ Միլեվի, սուրբ Պոսիդիոս՝ Կալամայ, որն որ Օգոստինոսին հաճառօտ բայց անգին վարքը ստանդած է մեզի, սուրբ Բրօֆութուրոս՝ Կիբրիոսի, եւ այլ արդակրօն եպիսկոպոսունք, որոնք վանատուններ նաեւ հիմնելով, եւ «լարի նախանձով մը վառուած, կ'ըսէ Պոսիդիոս, քանզի Աստուծոյ չինուածեան համար, հաստատեցին ամէն ուրիք խաղաղութիւն եւ եկեղեցւոյ միութիւնը»։ Ասոնց ոգին նոյն ինքն Օգոստինոսի ոգին էր. լուսարձակ աստղի մը պէս սկսած էր սփռել երկրիս երեսը այն լոյսը, զորն որ ստացած էր հինգ տարիէ ի վեր. քարոզելով ամէկ կիրակի Հիպպոնայի եկեղեցւոյն մէջ, հրաւիրելով երբեմն հերետիկոսները հրապարակային վիճաբանու թեանց, բազմապատկելով իր թուղթերը, չարադրելով երկասիրութիւններ, «միշտ պատրաստ, կ'ըսէ Պոսիդիոս, թէ հրապարակաւ եւ թէ ի մասնաւորի, թէ իւր բնակութեան մէջ, եւ թէ եկեղեցիներու մէջ, ջամբելու ամէնուն փրկութեան անդադար վարպետութիւնը. զրուցածները եւ քարոզներ, քրիստոնէից անպատմելի ուրախութիւն եւ զարմանքը կը չարժեն։ Գրութիւններն աստուածային հրաշալի առանձնաշնորհութեամբը, չարունակ իրարու յաջորդելով արագութեամբ կը տարածուին. թէ հերետիկոսք եւ թէ ուղղափառք զգալի հրճուանքով մը ընդունելով զանոնք՝ մեծագոյն եւս եռանդով կը կարդան։ Եւ իւր խօսակցութիւններէն բառ մը չկորնչցունելու համար, ճարպիկ գրագրաց կը դիմէն։ Այս կերպով Աֆրիկէի Եկեղեցին, որ այնքան առնէք ի վեր խեղճ վիճակի մը մէջ ձգացած էր, կը սկսի բարգաւաճիլ, եւ արեւմտեան Եկեղեցին նաեւ ասոն-

օրինակ հրաշալի բարեփոխութիւնը նկատելով՝ կը պարծի եւ կը ցնծայ ։

Բայց երիտասարդ քահանային զարմանալի հանճարկոտութենէ աւելի հիանալի է իր ծերունի եպիսկոպոսին վարմունքը ։ « անպատմելի հրճուանօք կը հրճուի, արտասուելով կ՝օրհնէ զԱստուած այնպիսի անակնկալ օգնութիւն մը պարգեւելուն համար իրեն » ։

Նախանձոտներու դէմ կը կռուի, որոնք եկեղեցւոյ սովորութիւնը պատրուակելով, Օգոստինոսին թերանը գոցել կ՝ուզէին, սուրբ անձը ծիծաղը չկրնար բռնել զինքն ալ ի նախանձ գրգռողները տեսնելով. եւ որպէս զի ուրիշ թեմական եկեղեցի մը չկարենայ յափշտակել իր ձեռքէն այն զօրաւոր օգնիչը, զգուշութեամբ կը պահէ զանիկայ առանձին տեղ մը, սպասելով որ ընդհանուր Աֆրիկէի նախագահ արքեպիսկոպոսը հրամայէ ձեռնադրելու զանիկայ իրեն յաջորդ՝ Հիպպոնայի եպիսկոպոս ։ Հրամանը չուշանար՝ կը հասնի ։ Եւ հոս ինչ անզուգական տեսարան մը, ինչ հիանալի վէճ մը չպարզիր աչքերնուս առջեւ ։ Ծերունի եպիսկոպոսն ամպիոն կ՝ելլայ եւ կ՝աւետէ ժողովրդեան՝ հրճուալից ձայնով մը, զՕգոստինոս եպիսկոպոս ձեռնադրելու ունեցած փափաքն եւ հրամանը . իսկ Օգոստինոս սա անակնկալ լուրը առնելուն պէս՝ գառնապէս արտասուելով, դէմ կ՝ուզէ կենալ, պատրուակելով մէկ կողմէն եկեղեցւոյ սովորութեան հակառակ ըլլալը, եւ միւս կողմէն իր անարժանութիւնը ։ Այսու ամենայնիւ կը ձեռնադրի, բայց կրնանք ըսել որ բռնի ։ Բոլոր կեանքը կը կսկծայ, եւ հազար ու մէկ դարձուածներով կը կրկնէ իր անարժան ըլլալն այնպիսի պատուոյ, զորն որ սակայն գործածած է առաւել եւս սիրով, եռանդով եւ իչխանութեամբ սորվեցընելու եւ պաշտպանելու ճշմարիտ հաւատքը ։

Անհաւասիկ այս կերպով Աստուած կը վառէ եւ աչառնակի վրայ կը դնէ այն լոյսն որ հրաշալի չքնղութեամբ պիտի լուսաւորէ զաչխարհ ։ Այս կերպով տասնըհինգ տարի անկարգութենէ եւ մոլորութենէ ետեւ, զորն որ Աստուած թոյլ տուած էր լաւ եւս հակըդնելու համար իրեն մարդկային մտաց անկարութիւնը, եւ սրտի մանուանգ տկարութիւնը, իր դարձէն հինգ տարի ետքն՝ առաջին տարին ի Քասիաքում, երկրորդը՝ ի Հռոմ, եւ այլ երեքն՝ ի Թագաստա անցուցած ըլլալով լռութեան մէջ, աղօթելով անդադար եւ դասախարակելով հաւատոյ

խորհուրդները , Օգոստինոս կը նստի այն աթոռը զոր Նախախնամութիւնը պատրաստած էր իրեն, եւ ուսկից ընդհանուր Եկեղեցւոյ եւ բոլոր աշխարհքիս պարծանքը պիտի ըլլար ։

Այս մեծ պաշտօնը ի գլուխ հանելու համար՝ Աստուած չնորհած է իրեն վերադանց մտաց եւ վառվռուն երեւակայութիւն հետ, զօրաւոր, ընդարձակ եւ սուր հանճար մը, առաջին կարգի քնաղանցական խելք մը , որով մէկէն իրաց խորն եւ սկզբնապատճառը կը դիմէ ։ Այս զարմանալի ձիրքերէն ի զատ ընդունած է Աստուծմէ հազուագիւտ փափկութեամբ սիրտ մը, սիրոյ մշտավառ հնոց մը, որն որ ոչ միայն յատկութիւն կուտայ հանճարոյ, այլ նաեւ խորատեսութիւն հոգւոյն ։ Վարուց արդութիւնն, որ իւր հիանալի մօր արգասիքն է , վերջին կատարելութիւն եւ փայլ մը կուտայ բոլոր անձին ։ Եւ որովհետեւ հանճարն արթընցնելու համար ժամանակին պարագաներն օգնելու են, անոր համար Աստուած անհրաժեշտ հերետիկոսութեանց առեն զինքն աշխարհք բերաւ ։ Արիոսականց, Մանիքեցւոց, Դոնատականց եւ Պելագեանց սրոմն Եկեղեցւոյ արտին մէջ միանգամայն կը բուսնէին, եւ քնականապէս Օգոստինոս այն անհամար մոլութեանց դէմ մաքառելով , քրիստոնէական վարդապետութիւնը կը մեկնէ, խորհրդոց ճիշդ իմաստը կը հանէ , քարոյական սկզբունքները կը պաշտպանէ, եւ կը կանգնէ նոյն առենուան կրօնական խառնաչփոթութեանց մէջ, այն փառաւոր ընդարձակ լուսափայլ եւ հոյակապ յիշատակարանն, որն որ ամէն դարերու եւ ամէն երկպառակութեանց դիմանալով, միշտ կանգուն կը մնայ ։

(Շարայարելի)

ԱՐՏՕՆԱՏԷՐ
ՅՈՎՍԷՓ ՇԷՀՐԼԵԱՆ

ԹԱՏԿԵՐ տասն եւ հինգ օրը մի անգամ կը հրատարակուի

Բաժանորդագրութեան տարեկան գինն է
կ. Պոլսոյ համար . . . . . 40 դահեկան.
Գաւառաց եւ օտար երկիրներու համար
թղթատարի ծախքն ի միասին հաշուելով 50 « «

Իւրաքանչիւր թիւ 2 դահեկան

ԹԱՏԿԵՐի խմբագրատունն է ի Բերա, Եէշիլ փողոց Թիւ 1, ուր պէտք է դիմել բաժանորդագրութեան եւ թերթին վերաբերեալ այլ ամենայն խնդրոց համար.

RÉDACTION DU BADGUERE

Constantinople, Péra, rue YÈCHIL N° 1

معارف نظارت جليلهسنك رخصتيله طبع اولنمشدر